

Wojciech Bijak, Arwid Mednis, Stanisław Garstka

Uprawnienia ustawowe i możliwości działania UFG w kontekście przestępczości ubezpieczeniowej

W artykule przedstawiono kompleksowe podejście do organizacji procesu identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową w Polsce. Główną rolę w tym procesie, w zakresie ubezpieczeń komunikacyjnych, odgrywa Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny dzięki nowelizacji ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych z dnia 19 sierpnia 2011 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1210). Dla osiągnięcia wysokiej skuteczności działań konieczne jest zaangażowanie zarówno zakładów ubezpieczeń, Policji, jak i prokuratury. Na UFG spoczywa obowiązek takiego zorganizowania obiegu informacji, aby zakłady ubezpieczeń zmniejszyły swoje straty z tytułu nienależnie wypłaconych odszkodowań, a organy powołane do ścigania przestępstw zwiększyły skuteczność wykrywania i przeciwdziałania zjawisku.

Omówiono podstawy prawne uprawnień i ograniczeń w organizacji procesu, proponując rozstrzygnięcie wybranych wątpliwości interpretacyjnych, oraz uporządkowano słownik pojęć. W dalszej kolejności zaprezentowano kilka ważnych elementów procesu, takich jak metody identyfikacji czy zorganizowanie bazy wiedzy, których wykorzystanie zapewni wysoką skuteczność działań, a jednocześnie umożliwi poszanowanie słusznych praw z zakresu ochrony danych osobowych i tajemnicy ubezpieczeniowej.

Słowa kluczowe: przestępczość ubezpieczeniowa, fraud, baza wiedzy, Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny.

1. Wprowadzenie

W Polsce organami państwowymi powołanymi do ścigania przestępstw są Policja i prokuratura. Praca wymienionych organów nie mogłaby być efektywna, gdyby nie była wspierana przez działania podejmowane przez obywateli i instytucje posiadające odpowiednie kompetencje. Na potrzebę takiej współpracy wskazuje art. 304 k.p.k., który w § 1 statuuje społeczny obowiązek zawiadomienia prokuratora lub Policji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu przez każdego, kto się o tym dowiedział. Obowiązek ten ma charakter „społeczny”, co oznacza, że w razie niewypełnienia nie grożą żadne sankcje prawne¹. Obowiązek zawiadomienia zyskuje jednak charakter bezwzględny w stosunku do instytucji państwowych i samorządowych, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu (art. 304 § 2 k.p.k.). Rola tych instytucji jest szczególnie istotna w przypadku przestępstw

¹ Warto zauważyć, że w niektórych przypadkach mamy do czynienia z bezwzględnym obowiązkiem zawiadomienia organów ścigania o przestępstwie. Chodzi tu o przestępstwa wymienione w art. 240 § 1 k.k., tj. zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu czy najcięższe przestępstwo przeciwko państwu.

gospodarczych, które często godzą nie w interesy pojedynczych podmiotów, lecz w interes publiczny. Istnieją również organy i instytucje, na które nałożono szczególny obowiązek zawiadamiania o przestępstwach. Przykładem może być tu Generalny Inspektor Informacji Finansowej, a w branży ubezpieczeniowej Polska Izba Ubezpieczeń (dalej: PIU), która – zgodnie z obowiązującymi przepisami – ma wspierać przeciwdziałanie przestępczości ubezpieczeniowej poprzez tworzenie odpowiednich baz danych². Z kompetencji PIU zostało wyłączone tworzenie baz zawierających informacje o ubezpieczeniach działu II grupy 3 i 10. W tym zakresie potrzeby informacyjne spełniane są przez Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (dalej: UFG)³. Na szczególną uwagę w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK zasługuje art. 102 ust. 7 dodany w nowelizacji z 2012 r., który uprawnia UFG do przetwarzania zgromadzonych danych w celu identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową.

Mówiąc o współpracy i kształtując jej zasady należy najpierw zdefiniować jej cel, używane pojęcia oraz role poszczególnych podmiotów. Jest to niezbędne, jeżeli uwzględni się aktualną sytuację prawną i organizacyjną, w tym dorobek nauki, brak spójności używanych pojęć, który prawdopodobnie jest zarówno skutkiem, jak i przyczyną braku konsensusu zainteresowanych podmiotów odnośnie do celu wspólnych działań, a także kształtującej się praktycznej roli UFG w kontekście identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową.

W pierwszej kolejności zostanie omówione zagadnienie sprawiedliwości, mające istotne znaczenie w rozważaniach o przestępczości jako takiej. Następnie zostanie przedstawiona analiza pojęć używanych w kontekście przeciwdziałania przestępczości ubezpieczeniowej, a w dalszej kolejności analiza wybranych zagadnień prawnych wynikających z interpretacji art. 102 ust. 7 u.o.u.o. Dodatkowo, zostanie omówiona kwestia wykorzystywania danych osobowych, w szczególności w kontekście niezbędności tych danych. Ponadto zostanie zwrócona uwaga na zakres możliwych działań oraz narzędzia możliwe do wykorzystania przy identyfikacji i weryfikacji zjawisk przestępczych. Jest to wprawdzie mały wycinek analizowanego obszaru, jednak przedstawia ciężar wyzwania, przed którym stoi UFG przy wypracowaniu skutecznych i użytecznych dla branży ubezpieczeniowej oraz organów ścigania mechanizmów identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową.

2. Przestępczość ubezpieczeniowa jako przejaw niesprawiedliwości i naruszenia porządku publicznego

Punktem wyjścia do rozważań na temat przestępczości ubezpieczeniowej powinna być kwestia sprawiedliwości rozumianej jako oddanie każdemu tego, co się mu należy. Zakres tego, co się należy, wynika z tytułu prawnego, którym

² Art. 220 ust. 2 pkt 7 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 950, z późn. zm.); dalej: u.o.d.u.

³ Art. 102 i 104 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 392, z późn. zm.); dalej: u.o.u.o.o.

może być ustawa, umowa, regulaminy, zasady współżycia społecznego itd., w zależności od stosunku łączącego dane podmioty. Tak rozumiana sprawiedliwość może być utożsamiana z pojęciem porządku publicznego⁴. Porządek publiczny jest chroniony konstytucyjnie i jest to wartość, która może usprawiedliwiać ograniczenie praw i wolności obywatelskich.

Przykładowo w ubezpieczeniach tym, co się należy zakładowi ubezpieczeń od ubezpieczonego jest przekazanie rzetelnej informacji o czynnikach mających wpływ na ryzyko zajścia zdarzenia ubezpieczeniowego oraz zapłacenie składki. Ubezpieczonemu od zakładu ubezpieczeń należy się natomiast wypłata świadczenia zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego, przepisami ustaw regulujących obszar ubezpieczeń, ogólnymi warunkami ubezpieczenia, zawartą umową, adekwatnie do poniesionej straty lub doznanego uszczerbku oraz stosownie do sumy gwarancyjnej i sumy ubezpieczenia. To wszystko można uznać za składowe owego porządku publicznego, czyli harmonijnego współżycia społecznego i gospodarczego. Przeciwdziałanie jego zakłócaniu jest zatem działaniem jak najbardziej usprawiedliwionym. Przeciwdziałanie nie polega wyłącznie na działaniu represyjnym, charakterystycznym dla instrumentów prawa karnego, ale również na działaniach prewencyjnych, na które składa się przede wszystkim rzetelna informacja. Prewencja może stanowić naruszenie praw i wolności, w szczególności, jeśli polega na zbieraniu informacji o osobach, dlatego czynności tego typu powinny być wyraźnie przewidziane w ustawie. Jak wspomniano, wymiana informacji jest także elementem mechanizmu przeciwdziałania i wykrywania przestępczości, w tym przestępstw ubezpieczeniowych.

3. Sprawa pojęć

W publikacjach PIU poświęconych przestępczości ubezpieczeniowej używane są zamiennie pojęcia: „przestępstwo”, „przestępczość”, „wyłudzenie”, „fraud”, „oszustwo”⁵. Powyższy katalog odzwierciedla słownik kluczowych pojęć stosowanych w omawianym kontekście. Warto więc ustalić znaczenie poszczególnych pojęć.

Przestępstwem jest czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, bezprawny, zawiniony, społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy⁶. W powyższej definicji warto zwrócić szczególną uwagę na następujące elementy: winę i społeczną szkodliwość. W odnie-

⁴ W wyroku z 12 stycznia 1999 r. (sygn. P. 2/98) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „przesłanka porządku publicznego, mimo jej dalece niedookreślonego treściowo charakteru mieści w sobie niewątpliwie postulat takiego ukształtowania stanu faktycznego wewnątrz państwa, który umożliwia normalne współżycie jednostek w organizacji państwowej. Dokonując ograniczenia konkretnego prawa lub wolności, ustawodawca kieruje się w tym przypadku troską o należyte, harmonijne współżycie członków społeczeństwa, co obejmuje zarówno ochronę interesów poszczególnych osób, jak i określonych dóbr społecznych, w tym i mienia publicznego”. (OTK. Zbiór Urzędowy, 1999, nr 1, s. 20).

⁵ P. Majewski, *Przestępczość ubezpieczeniowa w latach 2001–2011. Analiza danych sporządzonej dla Polskiej Izby Ubezpieczeń*, Warszawa 2013.

⁶ M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Komentarz do art. 1 Kodeksu karnego, Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2013.

sieniu do winy należy zaznaczyć, że nie podlega ona domniemaniu, lecz musi być udowodniona w procesie karnym. Wykazanie sprawstwa czynu zabronionego, które również wymaga odpowiedniej procedury dowodowej, jeszcze nie przesądza o winie, a tym samym o przestępstwie. Analogicznie znikoma szkodliwość społeczna nawet czynu zabronionego i zawinionego zniweluje jego charakter przestępczy. Nie zagłębiając się dalej w rozważania z zakresu prawa karnego dotyczące definicji przestępstwa, należy podkreślić, że w kontekście omawianego zagadnienia tylko niewielka część czynów stanowi przestępstwo.

W literaturze przedmiotu można znaleźć określenie „przestępstwo ubezpieczeniowe” lub „przestępstwo asekuracyjne” odnoszące się do art. 298 k.k.⁷, które jest jedynie „szczególnym rodzajem oszustwa ubezpieczeniowego”⁸. Definicje odnoszące się do przestępstwa ubezpieczeniowego są w literaturze porządkowane jako przestępstwa ubezpieczeniowe *sensu largo* i *sensu stricto*. Do przestępstw ubezpieczeniowych w szerokim znaczeniu zalicza się ogół czynów godzących pośrednio lub bezpośrednio w interesy zakładów ubezpieczeniowych oraz innych podmiotów uczestniczących w rynku ubezpieczeniowym. W tej definicji mieszczą się również np. przestępstwa określone w art. 225–232 u.o.d.u., jak również art. 47–48 ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym z dnia 22 maja 2003 r.⁹ Do przestępstw ubezpieczeniowych *sensu stricto* należy zaliczyć przede wszystkim czyny stypizowane w art. 286 oraz 298 k.k.¹⁰

Przestępczość z kolei oznacza zbiór czynów zabronionych pod groźbą kary. Pojęcie przestępczości jest zasadniczo powiązane z prawną definicją przestępstwa, jednak o ile przestępstwo odnosi się bardziej do czynu zindywidualizowanego, o tyle przestępczość określa przestępstwa jako ogół zjawisk makroekonomicznych¹¹. Przestępczość oznacza przestępstwo jako zjawisko społeczne, będące sumą czynów zabronionych przez prawo karne¹². Konsekwencją takiego ujęcia jest to, że w zakres pojęciowy przestępczości wchodzi czyny zabronione niezależnie od winy sprawcy i społecznej szkodliwości. Dlatego w kontekście ubezpieczeń pojęcie to obejmuje bardzo szeroki zakres zdarzeń, których wspólnym mianownikiem jest ustawowe zabronienie czynu, z pominięciem strony podmiotowej przestępstwa (winy) oraz jego wymiaru materialnego (społecznej szkodliwości). Nie obejmuje natomiast działań lub zaniechań, które choć godzą w interesy podmiotów rynku ubezpieczeniowego, w szczególności zakładu ubezpieczeń, nie są zabronione przez ustawę pod groźbą kary, np. zastosowanie przez agenta większej zniżki dla klienta, niż wynika to z taryfy składek zakładu ubezpieczeń.

⁷ M. Malinowski, *Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego*, Prokuratura i Prawo 2007, nr 10, s. 69.

⁸ Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, (w:) *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1997, s. 2010.

⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1450.

¹⁰ P. Falba, *Działalność na szkodę zakładu ubezpieczeń*, cz. 2, Gazeta Ubezpieczeniowa, 22.11.2005 r.

¹¹ A. Geldmacher, *Frauen und Kriminalität – Sozialwissenschaftliche Erklärungsmodelle zur geschlechtsspezifischen Delinquenz*, Hamburg 2004, ss. 9–10.

¹² G. Kaiser G., *Kriminologie: ein Lehrbuch*, Heidelberg 1996, s. 400.

Oszustwo w Słowniku języka polskiego PWN zostało zdefiniowane jako świadome wprowadzenie kogoś w błąd lub wykorzystanie czyjegoś błędu dla własnej korzyści¹³. Kodeks karny w art. 286 penalizuje oszustwo klasyczne określone jako doprowadzenie innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem w celu osiągnięcia korzyści majątkowej za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsięwziętego działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Kwalifikowaną formą oszustwa jest oszustwo ubezpieczeniowe, czasem nazywane również asekuracyjnym, które w art. 298 k.k. jest zdefiniowane jako powodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania, w celu uzyskania takiego odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia. Zasadnicza różnica między oszustwem klasycznym i ubezpieczeniowym jest taka, że w oszustwie ubezpieczeniowym brak jest znamion skutku w postaci rozporządzenia mieniem oraz znamienia korzyści majątkowej. W przypadku oszustwa klasycznego ochroniony jest ubezpieczyciel przed niekorzystnym rozporządzeniem mieniem. Natomiast w przypadku oszustwa ubezpieczeniowego są to cele gospodarcze, jakim ma służyć ochrona ubezpieczeniowa¹⁴.

Kolejnym pojęciem używanym w omawianym kontekście jest **wyłudzenie**, które Słownik języka polskiego PWN definiuje jako przypadek uzyskania czegoś, zwłaszcza pieniędzy, w wyniku podstępu, kłamstwa lub oszustwa¹⁵. Potoczne rozumienie wyłudzenia odnosi się zatem do przesłanek przestępstwa określonego w przytoczonym powyżej art. 286 k.k. Dosłownie o wyłudzeniu kodeks karny traktuje w art. 272, który odnosi się do wyłudzenia poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu. To ujęcie jednak w kontekście ubezpieczeń ma co najwyżej drugorzędne znaczenie.

Nadużycie Słownik języka polskiego PWN ujmuje jako wykorzystanie czegoś w niewłaściwy sposób lub w nadmiernym stopniu¹⁶. Kodeks karny o nadużyciu traktuje w wielu przepisach np. w kontekście stanowiska (art. 41 k.k. § 1), stosunku zależności (art. 115 § 22 pkt 5 k.k., art. 199 § 1 k.k., art. 250 k.k.) itd. W przypadku ubezpieczeń pojęcie to odnosi się głównie do nadużycia uprawnień wynikających ze stosunku ubezpieczeniowego i jego charakterystyki. Umowa ubezpieczenia jest kwalifikowana jako kontrakt najwyższego zaufania (*contractus uberrimae fidei*), co oznacza nałożenie na strony umowy wymogu szczególnej staranności i lojalności w wykonywaniu obowiązków¹⁷. Z tego względu pojęcie nadużycia odnosić się będzie w głównej mierze do zaufania,

¹³ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/oszustwo>

¹⁴ P. Wawaszczak, *Konstrukcja przestępstwa asekuracyjnego*, Monitor Ubezpieczeniowy, kwiecień 2009, nr 3, s. 12.

¹⁵ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wyludzenie>.

¹⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/nadu%C5%BCyctwo>

¹⁷ W. Uruszczak, *Umowa ubezpieczenia*, (w:) S. Włodyka (red.), *Prawo umów w obrocie gospodarczym*, Wydawnictwa Instytutu Prawa Spółek i Inwestycji Zagranicznych, Kraków 1995, s. 278.

będącego podstawą stosunku ubezpieczeniowego między klientem i zakładem ubezpieczeń.

Na koniec warto odnieść się do często używanego pojęcia **fraud** bezpośrednio przejętego z języka angielskiego. Pojęcie to (łac. *fraudare* – sprzeniewierzać, przywłaszczać, oszukać, naruszać¹⁸) posiada definicje legalne, zróżnicowane w zależności od kraju. Na przykład w Wielkiej Brytanii jest to działanie podjęte w celu uzyskania korzyści majątkowej dla siebie lub osoby trzeciej, bądź wyrządzenie komuś szkody lub wystawienie go na ryzyko poniesienia szkody w formie: świadomego wprowadzenia w błąd co do faktu lub prawa, zatajenia prawdy, do której wyjawienia istnieje prawny obowiązek oraz nadużycia uprawnień wynikających z zajmowanego stanowiska¹⁹. W artykułach naukowych dotyczących tego zjawiska przez *fraud* rozumiany jest czyn zabroniony przez ustawę, możliwy do udowodnienia, którego celem jest osiągnięcie korzyści majątkowej od zakładu ubezpieczeń poprzez zgłoszenie bezpodstawnego roszczenia bądź wprowadzenie w błąd²⁰. W encyklopedii aktuarialnej *fraud* jest zdefiniowany jako forma zafałszowania obrazu rzeczywistości w celu uzyskania niesprawiedliwej korzyści²¹. Pojęcie to jako kalka językowa jest chętnie, choć niejednoznacznie wykorzystywane w języku polskim na oznaczenie zbioru czynów godzących w interesy ubezpieczycieli. Nie ma bowiem precyzyjnego tłumaczenia w języku polskim i odnosi się raczej do różnych czynów, nie zawsze penalizowanych przez polską ustawę, których wspólnym mianownikiem jest uzyskanie korzyści majątkowej przez wprowadzenie w błąd. W tym sensie pojęcie to bliskie jest oszustwu asekuracyjnemu z 298 k.k., jednakże jego zakres obejmuje również inne czyny.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy zauważyć, że pojęcia: oszustwo, nadużycie, wyłudzenie odnoszą się do pewnych aspektów przestępczości ubezpieczeniowej i nie odzwierciedlają całego zjawiska, choć oszustwo, w tym oszustwo ubezpieczeniowe, jest jednym z najbardziej dotkliwych czynów godzących w interesy zakładów ubezpieczeń. Zdecydowanie zaś przestępstwo nie jest właściwym określeniem, bowiem tylko niewielka część podejrzanych przypadków kończy się wydaniem prawomocnego wyroku stwierdzającego popełnienie przestępstwa. Jednocześnie angielski termin *fraud* ze względu na wieloznaczność (zależnie od jurysdykcji, użycia naukowego lub prawnego itp.), a także używany zarówno na oznaczenie konkretnego przestępstwa, jak i całego zjawiska, nie posiada odpowiedniej precyzji znaczeniowej. Co prawda przestępczość odnosi się do czynów zabronionych pod groźbą kary, jednak można przyjąć, że stanowi najlepsze określenie całego zjawiska dezintegrującego rynek ubezpieczeń. W ten sposób obejmuje także czyny sprzeczne z ogólnymi warunkami umowy, jak również z samą istotą stosunku ubezpieczeniowego. Dlatego używamy pojęcia przestępczości ubezpieczeniowej w stosunku do szerokiego

¹⁸ <http://www.latin-dictionary.net/definition/20989/fraudo-fraudare-fraudavi-fraudatus>

¹⁹ Fraud Act 2006.

²⁰ R. Derring, *Insurance Fraud*, The Journal of Risk and Insurance, 2002, vol. 69, No. 3, s. 273.

²¹ J. Teugels, S. Sundt, *Encyclopedia of Actuarial Science*, Wiley, New York 2004, vol. 1, s. 811.

zakresu niekorzystnych zjawisk dla rynku ubezpieczeń, które się identyfikuje, weryfikuje, w końcu zwalcza i przeciwdziała ich występowaniu. Takie podejście znajduje odzwierciedlenie w przepisach ustawowych, w tym w art. 102 ust. 7 u.o.u.o. czy art. 19 ust. 2 pkt 22 u.o.d.u.

4. Wymiana informacji w sektorze ubezpieczeniowym a ochrona danych osobowych i tajemnica ubezpieczeniowa

Wymiana i wykorzystanie informacji w sektorze ubezpieczeń może wchodzić w kolizję z niektórymi prawami i wolnościami obywatelskimi. Do konstytucyjnie chronionych praw i wolności należą m.in. prawo do prywatności (art. 47 Konstytucji) oraz prawo do ochrony danych osobowych (art. 51 Konstytucji). Ochrona tych wartości nie ma jednak charakteru bezwzględnej. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Jak wskazaliśmy powyżej, przestępczość ubezpieczeniowa (w znaczeniu szerokim) jest naruszeniem porządku publicznego, istnieje zatem uzasadniona potrzeba ingerencji w sferę prywatności, w tym w szczególności ochronę danych osobowych. Ingerencja ta jednak powinna mieć cechy, o których była powyżej mowa, tj.:

- 1) ograniczenia muszą wynikać z ustawy (w omawianym przypadku są to przepisy u.o.u.o. i u.o.d.u.), ich podstawą nie mogą być więc przepisy niższej rangi niż ustawa;
- 2) ograniczenia muszą być **konieczne** do ochrony określonej wartości. Innymi słowy, ograniczenie to nie może wykroczać poza zakres niezbędny do tej ochrony;
- 3) z przepisów musi jasno wynikać wartość, jaka jest w danym przypadku chroniona.

Nie ulega wątpliwości, że pierwsza i trzecia przesłanka w przypadku przepisów u.o.u.o. i u.o.d.u. określających zasady ingerencji w prywatność i ochronę danych osobowych są spełnione. Warto natomiast przyjrzeć się zakresowi i zasadom wykorzystania informacji w kontekście przesłanki „konieczności” ograniczenia lub ingerencji.

Przypomnijmy jednak na wstępie podstawowe kwestie związane z ochroną danych osobowych, uregulowane w ustawie o ochronie danych osobowych z dnia 29 sierpnia 1997 r.²² (dalej: u.o.d.u.). Dodatkowo, w omawianym zakresie mamy do czynienia ze „wzmocnieniem” ochrony w postaci tajemnicy ubezpieczeniowej (art. 19 ust. 1 u.o.d.u.). Relacje między tymi dwiema regulacjami można w skrócie wyjaśnić następująco. Przedmiot ochrony jest tylko w pewnym zakresie wspólny: tajemnica ubezpieczeniowa dotyczy poszczególnych umów ubezpieczenia, a te są zawierane nie tylko z osobami fizycznymi. W zakresie, w jakim dotyczy innych podmiotów, nie pokrywa się z ochroną przewidzianą

²² Tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1182, z późn. zm.

w ustawie o ochronie danych osobowych, która dotyczy wyłącznie informacji o osobach fizycznych. Tam, gdzie tajemnica obejmuje informacje o osobach fizycznych, a więc pokrywa się z przedmiotem u.o.d.o., o pierwszeństwie stosowania decyduje reguła wynikająca z art. 5 u.o.d.o., zgodnie z którym „jeżeli przepisy odrębnych ustaw [innych niż u.o.d.o. – przyp. autorów], które odnoszą się do przetwarzania danych, przewidują dalej idącą ich ochronę, niż wynika to z niniejszej ustawy, stosuje się przepisy tych ustaw”. W praktyce oznacza to, że należy ocenić, które z przepisów przewidują dalej idącą ochronę i te stosować w pierwszej kolejności. Przykładem dalej idącej ochrony jest art. 19 ust. 2 u.o.d.o., ograniczający krąg podmiotów, którym mogą być przekazane informacje objęte tajemnicą ubezpieczeniową (w tym również dane osobowe). W niektórych przypadkach u.o.d.o. ma zastosowanie do danych osobowych przetwarzanych w sektorze ubezpieczeniowym, a nieobjętych tajemnicą ubezpieczeniową. Chodzi np. o kupowane przez zakłady ubezpieczeń bazy danych potencjalnych klientów dla celów marketingowych.

Różnica zakresów ochrony wynika z różnych źródeł obu regulacji. Źródłem ochrony danych jest ochrona prywatności, a w przypadku tajemnicy ubezpieczeniowej – podobnie jak w przypadku wielu innych tajemnic sektorowych i zawodowych – ochrona zaufania pomiędzy przedsiębiorcą lub przedstawicielem danego zawodu lub sektora a klientem. Z punktu widzenia wymogów konstytucyjnych większe znaczenie mają przepisy odnoszące się do ograniczenia ochrony danych osobowych niż tajemnicy ubezpieczeniowej, ponieważ ta ostatnia – jako taka – nie jest przedmiotem ochrony konstytucyjnej. Dane osobowe są zaś – jak wspomniano – chronione na podstawie art. 51 Konstytucji.

Przypomnijmy w tym miejscu, że dane osobowe to wszelkie informacje odnoszące się do osoby fizycznej zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania. Nie chodzi więc tylko o takie dane jak imię, nazwisko czy adres, ale o **wszystkie** informacje, jakie mamy na temat danej osoby. Wszystko zatem, co wynika z umowy ubezpieczenia i dotyczy w jakimś stopniu osoby, którą można wskazać, będzie danymi osobowymi, a zatem będzie podlegać ochronie na podstawie u.o.d.o. Danymi osobowymi będą więc w zasadzie wszystkie kategorie informacji wymienione w art. 102 ust. 2–4 u.o.u.o. Istotną cechą przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych jest ograniczony katalog danych, które może wykorzystywać UFG. Ustawowe określenie tego katalogu ma ogromne znaczenie z punktu widzenia realizacji konstytucyjnego wymogu, aby ograniczenie prawa lub wolności obywatelskiej było dopuszczalne tylko w zakresie niezbędnym do ochrony określonej wartości. Ustawodawca z góry określił więc jak daleko można ingerować w prywatność jednostek w związku z funkcjami UFG. Oczywiście, w tym zakresie ustawa może być badana przez Trybunał Konstytucyjny pod kątem spełnienia wymogów z art. 31 ust. 3 Konstytucji, jednak choćby pobieżna analiza zakresu danych zbieranych przez UFG wskazuje, że nie wykracza on poza „niezbędność” dla celów, którym dane mają służyć. Dodatkowo, ustawodawca zadbał o czasowe ograniczenie przetwarzania danych przez UFG (art. 102 ust. 5 u.o.u.o.). Co ważniejsze, wskazał również wyraźnie cele, jakim ma służyć owo przetwarzanie, jest wśród nich „*identyfikacja i weryfikacja*

zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową” (art. 102 ust. 7 u.o.u.o.) oraz krąg podmiotów, którym UFG może dane przekazać (art. 104 ust. 1–1c u.o.u.o.).

Można zatem stwierdzić, że ustawodawca, określając zadania UFG, zadbał o precyzyjne sformułowanie celów przetwarzania danych, określenie danych podlegających wykorzystaniu oraz wskazanie komu i w jakim zakresie dane te mogą być udostępnione. Przepisy te spełniają więc wymogi określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

5. Możliwości i ograniczenia prawne UFG

Zakres sytuacji i okoliczności objętych tym opracowaniem jest bardzo szeroki. Poniżej zostanie zaprezentowany ten obszar, w którym działanie może podjąć UFG, w obecnych warunkach i w przyszłości. Możliwości zarówno prawne, jak i techniczne UFG w zakresie identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową są dość szerokie, a za względu na prowadzone analizy w tym zakresie należy przyjąć, że jeszcze nie wszystkie obszary zostały rozpoznane. Dlatego proponuje się zdefiniowanie zakresu zaangażowania UFG metodą eliminacji, z perspektywy zarówno merytorycznej, jak i formalnoprawnej.

Otóż pierwsze ograniczenie jest związane z 3 i 10 grupą ubezpieczeń działu II, w ramach których Ośrodek Informacji UFG przetwarza dane. Drugie ograniczenie jest związane z zakresem przetwarzanych danych, które obejmują obszary relacji między zakładem ubezpieczeń, ubezpieczonym, uszkodzonym, uprawnionym do odbioru świadczenia. Dodatkowo przetwarzane są szczerkowe informacje o podmiocie zawierającym umowy ubezpieczenia na rzecz zakładów ubezpieczeń (agencji) oraz pewne informacje z Centralnej Ewidencji Pojazdów. Powoduje to, że poza polem widzenia Ośrodka Informacji UFG jest ten obszar przestępczości ubezpieczeniowej, który obejmuje wzajemne relacje między zakładami ubezpieczeń i agentami (np. przekazywanie pobranej składki od ubezpieczającego, realizację szczegółowych postanowień umów łączących podmioty), zobowiązań korporacyjnych zarządu wobec zakładu ubezpieczeń i jego udziałowców, niektóre zobowiązania zakładów ubezpieczeń i innych podmiotów wobec ubezpieczających, uprawnionych i uszkodzanych (wycena szkód, czas likwidacji szkody, odmowa wypłaty należnych świadczeń, klauzule niedozwolone w umowach ubezpieczenia, nieetyczne kampanie marketingowe wprowadzające klientów w błąd itp.). Poza polem analiz UFG jest również pewien obszar relacji między zakładami ubezpieczeń i ubezpieczonymi oraz uszkodzonymi (np. szczegóły dotyczące zakresu szkody, konta bankowe uprawnionych do odbioru świadczenia itp.), a także informacje o wypadkach drogowych przekazywanych przez Policję do Polskiego Biura Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (art. 136 u.o.u.o.), choć w zamyśle Policji przy okazji nowelizacji ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK w 2011 r. było przeniesienie tych uprawnień na UFG.

Powyższe zawężenia znajdują odzwierciedlenie w art. 102–105 u.o.u.o., które definiują zakres i cel przetwarzania danych w OI UFG w ogóle. Do celów

identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową ustawodawca uszczegółowił zakres tych danych do art. 102 ust. 2–4 oraz art. 103 u.o.u.o. Są to dane obejmujące umowy ubezpieczenia działu II grupy 3 i 10 załącznika do ustawy o działalności ubezpieczeniowej z wyłączeniem odpowiedzialności przewoźnika, zdarzenia (w tym uczestników zdarzeń) i odszkodowania. Takie sformułowanie art. 102 ust. 7 u.o.u.o. nie uwzględnia wielu ważnych informacji umożliwiających jeszcze bardziej efektywne wykonywanie ustawowego zadania UFG w zakresie przestępczości ubezpieczeniowej. Dotyczy to zarówno danych osobowych (np. konto bankowe, na które została przekazana wypłata), jak i innych danych o charakterze nieosobowym powszechnie dostępnych (np. informacje meteorologiczne, informacje prasowe, dane demograficzne itp.)²³.

Ostatnim ważnym uwarunkowaniem prawnym w identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową jest stosowanie reżimu danych osobowych do wszystkich udostępnianych przez OI UFG danych (art. 102 ust. 8 u.o.u.o.). Wiąże się to z obowiązkiem wyjątkowej ostrożności w wykorzystaniu pewnych danych m.in. ze względu na ograniczenie wynikające z art. 27 u.o.d.o. dotyczące przetwarzania danych wrażliwych.

W tym dość szerokim spektrum możliwości podczas analizy zagadnienia w UFG pojawiły się wątpliwości natury praktycznej dotyczące zakresu przetwarzanych danych do celów identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową. Poniżej zostaną zaprezentowane i omówione niektóre z nich. Dotyczą one w szczególności następujących kwestii:

1. Czy UFG może analizować konkretne przypadki, czy tylko opisywać zjawisko przestępczości jako całość?
2. Czy UFG może uzyskać potwierdzenie poprawności wytypowania danego zjawiska jako związanego z przestępczością ubezpieczeniową?

Zagadnienie wskazane w punkcie pierwszym wynika z brzmienia art. 102 ust. 7 u.o.u.o., zgodnie z którym UFG jest uprawniony do przetwarzania danych w celu identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową. Pojawia się wątpliwość, czy UFG ma uprawnienie do identyfikacji konkretnych przypadków przestępczych w celu przekazania odpowiedniej informacji do zakładu ubezpieczeń, czy może rola UFG ogranicza się wyłącznie do tworzenia anonimowych raportów opisujących zjawisko w sposób abstrakcyjny – jego natężenie, trendy, *opus moderandi* grup przestępczych itp. Rozwianie tej wątpliwości rodzi ogromne skutki, ponieważ w zależności od tego UFG będzie mógł wykorzystać dane gromadzone z całego rynku ubezpieczeń komunikacyjnych do realnego wsparcia działań zakładów ubezpieczeń, Policji i prokuratury, albo zostanie sprowadzony jedynie do roli instytucji edukacyjnej.

²³ Zagadnienie międzysektorowej wymiany danych, w szczególności z podmiotami sektora bankowego, zostało pominięte w tym opracowaniu, choć istnienie powiązań, w szczególności w przypadku zorganizowanych grup przestępczych, nie budzi żadnych wątpliwości.

Odpowiedź na postawione zagadnienie wymaga szczegółowej interpretacji art. 102 ust. 7 u.o.u.o., a przede wszystkim fragmentu tego przepisu: „...*zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową*”. Przez zjawisko należy rozumieć w tym kontekście każdy fakt empiryczny, będący punktem wyjścia do poszukiwań powiązań z przestępczością ubezpieczeniową. Użycie w przepisie ustawowym liczby mnogiej „zjawisk” ma w tym kontekście charakter rozszerzający, bowiem działania UFG mogą skupiać się na zjawiskach, w tym w szczególności „zjawisku”, które w wielości tworzą zbiór zjawisk. Istotne jest jednak, że między zjawiskiem a przestępczością ubezpieczeniową istnieje związek. Ustawodawca nie precyzując rodzaju związku zostawia swobodę interpretacyjną, jednak niewątpliwie związek taki musi istnieć obiektywnie. W definicji legalnej należy zwrócić jeszcze uwagę na to, że związek ten istnieje z przestępczością ubezpieczeniową. UFG oczywiście nie jest powołane do wykrywania i ścigania przestępstw ubezpieczeniowych. Wykładnia celowościowa powyższego przepisu wskazuje natomiast, że UFG jest powołane do badania poszczególnych przypadków naruszenia prawa (nawet jeśli nie są przestępstwami w powyższym rozumieniu lub z innego powodu nie doszło do ukarania sprawcy) oraz do tworzenia analiz służących wsparciu zakładów ubezpieczeń oraz organów ścigania. Ma to doniosłe znaczenie, ponieważ związek istniejący między zjawiskiem i przestępczością niekoniecznie musi odnosić się do strony przedmiotowej lub podmiotowej konkretnego przestępstwa. W praktyce przez zjawisko należy w tym kontekście rozumieć konkretne zdarzenie ubezpieczeniowe, osobę, pojazd, roszczenie odszkodowawcze, wypłatę odszkodowania lub świadczenia, zawarcie umowy itp., które obiektywnie posiadają cechy świadczące o bezpośrednim lub pośrednim powiązaniu z przestępczością. Co więcej, związek ten nie musi być zupełny, lecz może być częściowy, istniejący z określonym stopniem wiarygodności. Regulacja art. 102 ust. 7 u.o.u.o. daje zatem o wiele szerszy zakres uprawnień niż ma to miejsce w bankach, które mogą przetwarzać dane w przypadku przestępstw i w zakresie niezbędnym do zapobiegania tym przestępstwom (art. 106d ust. 2 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe²⁴). W konsekwencji uprawnienie UFG może być realizowane poprzez uruchomienie sygnału ostrzegawczego, który umożliwi podjęcie odpowiedniej czynności przez zakład ubezpieczeń (działanie prewencyjne), bądź umożliwi eliminację patologii w ubezpieczeniach poprzez wsparcie działań zakładów ubezpieczeń podejmowanych we współpracy z organami ścigania.

Drugie postawione powyżej zagadnienie jest bardzo istotne z punktu widzenia projektowania działań UFG jako procesu podlegającego ciągłej ewolucji. Wymaga to bowiem stałego weryfikowania poszczególnych przypadków, całego zjawiska i stosowanych przez UFG narzędzi formalnych zarówno na podstawie abstrakcyjnej analizy przestępczości ubezpieczeniowej, jak i oceny działań UFG opartej na informacjach zwrotnych. Dotyczy to informacji zwrotnej głównie od zakładów ubezpieczeń, ale również Policji czy prokuratury. Podstawą prawną

²⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2015 r. poz. 128.

uzyskania takiej informacji przez UFG są przepisy art. 19 ust. 2 pkt 15 oraz art. 25 ust. 2 u.o.d.u. Artykuł 19 ust. 2 u.o.d.u. zwalnia zakład ubezpieczeń z zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej dotyczącej poszczególnych umów ubezpieczenia w stosunku do UFG w zakresie wykonywania ustawowych zadań. Niewątpliwie wykonywanie obowiązków z art. 102 ust. 7 u.o.u.o. mieści się w zakresie ustawowych zadań UFG. Może pojawić się wątpliwość, czy informacja zwrotna przekazana przez zakład ubezpieczeń do UFG zawiera się w zwolnieniu z zachowania tajemnicy dotyczącej poszczególnych umów. Chodzi o to, czy informacja zwrotna jest informacją dotyczącą umowy. W ocenie autorów tak, ponieważ samą tajemnicą ubezpieczeniową w istocie objęte są nie tylko informacje o umowie ubezpieczenia, ale również informacje związane z wykonaniem umowy ubezpieczenia, obejmującym również wypłatę świadczenia bądź odszkodowania na skutek zdarzenia ubezpieczeniowego. W związku z tym zwolnienie z zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej, o którym mowa w art. 19 ust. 2 pkt 15 u.o.d.u., dotyczy również informacji związanych z wykonaniem tejże umowy, a przez to uprawnia zakład ubezpieczeń do przekazania informacji zwrotnej UFG o poprawności identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową. Dodatkowo podstawą pozyskania informacji zwrotnej od innych podmiotów niż zakład ubezpieczeń może być art. 25 ust. 2 u.o.d.u., który reguluje przekazywanie informacji do UFG w zakresie stanu sprawy przez sądy, prokuraturę, Policję oraz inne organy i instytucje. Informacja ta mieści się bowiem w zakresie zadań wykonywanych przez te instytucje.

W kontekście rozważań praktycznych o obowiązkach i uprawnieniach wynikających z przepisu art. 102 ust. 7 u.o.u.o. należy zwrócić uwagę, iż do dyspozycji pozostaje wyłącznie wykładnia prawa. Nie istnieją bowiem w tym względzie jeszcze żadne orzecznictwo ani literatura naukowa. W konsekwencji należy się liczyć z możliwością uzyskania różnorodnych interpretacji w praktyce. Pomimo tego zakres kompetencji UFG jest jasno określony i daje szerokie możliwości efektywnego wsparcia zakładów ubezpieczeń i organów ścigania w procesie przeciwdziałania i zwalczania przestępczości ubezpieczeniowej.

6. Baza wiedzy i baza przypadków

Efektywne realizowanie przez UFG zadań w zakresie identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową wymaga po stronie Funduszu stworzenia ustrukturyzowanej bazy wiedzy²⁵ w tym obszarze. Punktem wyjścia jest zdefiniowanie podstawowych pojęć. Z rozważań przedstawionych powyżej wynika, że przestępczość ubezpieczeniowa może w szczególności przyjąć formę oszustwa, wyłudzenia lub nadużycia i charakteryzować się różną szkodliwością społeczną. Każda z tych form przestępczości ubezpiecze-

²⁵ Baza wiedzy (ang. *knowledge base*) – szczegółowy, rozległy zbiór powiązanych logicznie danych dotyczących danej dziedziny (obszaru tematycznego). Przechowywany w pamięci komputera wraz z regułami logicznymi (sformułowanymi przez fachowców z danej dziedziny) umożliwia efektywne wykorzystywanie bazy danych na wzór systemu ekspertowego (http://pl.wikipedia.org/wiki/Baza_wiedzy).

niowej może być zidentyfikowana wewnątrznie w zakładzie ubezpieczeń, np. w toku postępowania likwidacyjnego lub przez inne instytucje z określonym stopniem prawdopodobieństwa lub w sposób jednoznaczny w drodze rozstrzygnięcia sądowego. Zgodnie z literaturą przedmiotu, wyżej wymienione formy działań związanych z przestępczością można rozpatrywać w trzech podstawowych wymiarach: motywacji (powodów podjęcia działań przestępczych), okazji (od działań przypadkowych do złożonych działań celowych), racjonalizacji (uzasadnienia dopuszczalności działań)²⁶.

Każdy z wymiarów można rozwijać dalej określając jego charakterystyki. Istotnym elementem motywacji jest np. sposób osiągania nienależnych korzyści i ich wielkość w zderzeniu z prawdopodobieństwem wykrycia działania przestępczego i konsekwencjami z tego wynikającymi. Zarówno działania przypadkowe, jak i celowe mogą mieć z kolei charakter działań standardowych lub incydentalnych. Podział ten będzie zależał od punktu obserwacji zjawiska. Działania zaliczane do incydentalnych w poszczególnych zakładach ubezpieczeń z punktu widzenia UFG mogą należeć do grupy działań standardowych ze względu na występowanie efektu synergii na poziomie scentralizowanej rynkowej bazy danych. Wprowadzenie odpowiednich charakterystyk opisujących okazje pozwala na dostosowanie statystycznych, matematycznych i informatycznych narzędzi identyfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową omówionych pokrótce w kolejnym punkcie artykułu. Rozpoznanie zaś, w jaki sposób uzasadniane są działania przestępcze, może pozwolić na przygotowanie i przeprowadzenie kampanii społecznej mającej na celu zapobieganie występowaniu tego zjawiska. W świetle rozważań poczynionych w poprzednim punkcie kolejne wymiary w bazie wiedzy można przypisać do zjawiska rozumianego jako konkretne zdarzenie ubezpieczeniowe związane z osobą, pojazdem, mieniem, takie jak np.: zawarcie umowy, zajęcie szkody, zgłoszenie roszczenia odszkodowawczego, wypłata odszkodowania lub świadczenia. Baza wiedzy spełni pokładane w niej nadzieje, jeżeli każdy potencjalny scenariusz działań przestępczych zostanie w niej w odpowiedni sposób odwzorowany niezależnie od tego, czy wystąpił już na polskim rynku ubezpieczeń komunikacyjnych, czy też nie.

Do rozstrzygnięcia od strony teoretycznej (prawnej) i praktycznej (źródeł) pozostaje kwestia uwzględniania w bazie wiedzy konkretnych przypadków wystąpienia danego zjawiska związanego z przestępczością ubezpieczeniową. Baza taka mogłaby być tworzona np. w oparciu o powszechnie dostępne źródła, takie jak: publikacje prasowe czy orzeczenia sądowe publikowane na stronach internetowych sądów lub w bazie LEX. Miałaby ona duże walory edukacyjne dla osób zajmujących się profesjonalnie zapobieganiem działaniom przestępczym i wykrywaniem zjawisk przestępczych.

²⁶ *Application Paper on Deterring, Preventing, Detecting, Reporting and Remediating Fraud in Insurance*, IAIS September 2011, s. 5.

7. Metody i modele identyfikacji zjawisk przestępczości ubezpieczeniowej

Efektywne realizowanie zadania ustawowego przez UFG w zakresie identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową wymaga prowadzenia stosownych działań w sposób ciągły i przy wykorzystaniu metod i modeli dostosowanych do różnych kategorii zjawisk związanych z przestępczością²⁷.

Zjawiska związane ze standardowymi działaniami przestępczymi mogą być identyfikowane na podstawie tzw. reguł detekcyjnych²⁸. Przykładowe reguły detekcyjne omówiono np. w opracowaniu IAIS z 2011 r.²⁹ Zestawy reguł tworzą zwykle systemy wczesnego ostrzegania o wystąpieniu zjawiska związanego z przestępczością, do konstrukcji których wykorzystuje się narzędzia statystyczne (np. metody taksonomiczne) lub matematyczne (teorię zbiorów rozmytych i logikę rozmytą).

Związek danego zjawiska z przestępczością ubezpieczeniową może być ustalony za pomocą modeli predykcyjnych, określających na podstawie zestawu jego cech prawdopodobieństwo powiązania z przestępstwem³⁰. Standardowo stosuje się w tym celu uogólnione modele liniowe, w tym m.in. modele logitowe lub probitowe. Do estymacji parametrów modeli wykorzystuje się dane o zweryfikowanych przypadkach wystąpienia zjawiska związanego z przestępczością ubezpieczeniową. Tego typu dane potrzebne są również, gdy do identyfikacji zjawiska przestępczego wykorzystywane są inne metody statystyczne lub matematyczne, takie jak np. drzewa decyzyjne czy też sieci neuronowe.

Nie wszystkie rodzaje działań przestępczych są znane. W takich przypadkach do ich identyfikacji wykorzystuje się zwykle modele i metody segmentacji danych, takie jak np. analiza skupień, sieci Kohonena. Zbiór danych dzielony jest na homogeniczne grupy, które oceniane są pod kątem możliwego powiązania ze zjawiskiem przestępczym. Zidentyfikowanie takiej grupy może rzucić światło na nowe, nieznanie wcześniej zjawisko związane z przestępczością.

Przestępczość zorganizowana, w której uczestniczą duże grupy ludzi w dłuższym okresie czasu może być zidentyfikowana przy wykorzystaniu analizy sieci powiązań. Powiązane mogą być zdarzenia ubezpieczeniowe poprzez osoby, pojazdy, daty, miejsca, rodzaje i okoliczności szkód. Podstawowym

²⁷ Opis wielu modeli i metod wykrywania przestępczości ubezpieczeniowej można znaleźć m.in. (w:) *The Journal of Risk and Insurance* z 2002 r., vol. 69, No. 3, w całości poświęconym temu zagadnieniu oraz w *Encyclopedia of Actuarial Science*, Wiley, New York 2004 – *Fraud in Insurance*.

²⁸ Tego typu rozwiązanie wykorzystano w Funduszu do wykrywania standardowych błędów w danych przekazywanych do bazy OI UFG popełnianych przez zakłady ubezpieczeń w tzw. systemie wyjaśniania niezgodności masowych.

²⁹ *Application Paper...*, IAIS, September 2011, *op. cit.*, s. 20–38.

³⁰ Modele logitowe wykorzystywane są przez Ośrodek Informacji UFG do wykrywania nieubezpieczonych posiadaczy pojazdów. System ten został opisany w pracy W. Bijaka, K. Hrycko, S. Garstki, *Automatyzacja prowadzonych przez UFG kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Prawo Asekuracyjne 2013, nr 3, s. 71–82.

problemem przy identyfikacji działania grup przestępczych jest oddzielenie zdarzeń przypadkowych, czysto losowych od zdarzeń intencjonalnych.

8. Podsumowanie

Przedstawione w artykule zagadnienia wskazują na złożoność problemu identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową, przed rozwiązaniem którego stoi UFG. Złożoność ta wynika z trudności w określeniu tego, co ma być identyfikowane, różnych możliwości interpretacyjnych, w jakim zakresie i w oparciu o jakie dane ma być prowadzony proces identyfikacji i weryfikacji oraz jak ma przebiegać proces wymiany informacji między zaangażowanymi podmiotami. Przed UFG stoi również zadanie zaprojektowania i stworzenia ustrukturyzowanej bazy wiedzy w obszarze przestępczości ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach komunikacyjnych. Oddzielnym problemem jest zaprojektowanie i stworzenie systemu automatycznej identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową, dobór odpowiednich narzędzi analitycznych, ich rozwój i zarządzanie systemem w zmieniających się warunkach funkcjonowania rynku ubezpieczeń komunikacyjnych.

Aspekt techniczny i organizacyjny procesu powinien jednocześnie mieścić się w ramach wyznaczonych przez przepisy prawa, w tym głównie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK, ustawy o działalności ubezpieczeniowej i ustawy o ochronie danych osobowych. Dlatego ważnym krokiem w przygotowaniu koncepcji procesu przez UFG stało się przeprowadzenie wykładni obowiązujących przepisów. Wyniki przeprowadzonej interpretacji potwierdziły możliwość szerokiego rozumienia zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową, jako wszelkiego rodzaju obiektów baz danych i ich powiązań, które posiadają obiektywny związek, choć mogący istnieć z pewnym stopniem prawdopodobieństwa, z przestępczością ubezpieczeniową. Jednocześnie przestępczość ubezpieczeniowa w rozumieniu art. 102 ust. 7 u.o.u.o. powinna być rozumiana jako ogół negatywnych zjawisk prowadzących lub mogących prowadzić do wypłaty nienależnych odszkodowań i świadczeń przez zakłady ubezpieczeń, bez uprzedniego rozstrzygnięcia o stronie podmiotowej (winie) i wymiarze materialnym (społecznej szkodliwości) czynu stypizowanego w przepisach karnych. Ponadto związek z przestępczością ubezpieczeniową w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK może w szczególności dotyczyć również czynów spoza obszaru ściśle rozumianego prawa karnego, godzących w samą istotę stosunku ubezpieczeniowego, będącego kontraktem najwyższego zaufania. Jednocześnie identyfikacja zjawisk nie ogranicza się do abstrakcyjnego opisu zjawiska przestępczości ubezpieczeniowej w charakterze podsumowań i zestawień, ale może odnosić się do poszczególnych przypadków, osób, pojazdów, zdarzeń itp.

Dodatkowo przeprowadzona interpretacja przyniosła pozytywne rozstrzygnięcie wątpliwości dotyczącej możliwości przekazywania zwrotnej informacji przez zakłady ubezpieczeń do UFG o skuteczności przeprowadzonej identyfikacji. Z punktu widzenia ciągłego doskonalenia procesu jest to niezbędny element.

W konsekwencji zaprezentowane w pracy poglądy wskazują, że możliwe jest stworzenie efektywnego systemu do identyfikacji i weryfikacji zjawisk związanych z przestępczością ubezpieczeniową w ubezpieczeniach komunikacyjnych przez UFG, z pełnym poszanowaniem regulacji prawnych dotyczących kompetencji UFG, jak również ochrony słusznych praw zakładów ubezpieczeń i ich klientów.

dr hab. Wojciech Bijak

*prof. Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, kierownik Zakładu Metod
Probabilistycznych SGH, dyrektor Ośrodka Informacji UFG*

dr Arwid Mednis

*docent w Zakładzie Nauki Administracji na Wydziale Prawa
i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego*

Stanisław Garstka

analityk w Ośrodku Informacji UFG

Bibliografia

- Application Paper on Deterring, Preventing, Detecting, Reporting and Remedying Fraud in Insurance*, IAIS September 2011
- Bijak W., Hrycko K., Garstka S., *Automatyzacja prowadzonych przez UFG kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Prawo Asekuracyjne 2013, nr 3, s. 71–82
- Derring R., *Insurance Fraud*, The Journal of Risk and Insurance, 2002, vol. 69, No. 3
- Encyclopedia of Actuarial Science, Wiley, New York 2004 – *Fraud in Insurance*
- Falba P., *Działalność na szkodę zakładu ubezpieczeń*, cz. 2, Gazeta Ubezpieczeniowa, 22.11.2005
- Geldmacher A., *Frauen und Kriminalität – Sozialwissenschaftliche Erklärungsmodelle zur geschlechtsspezifischen Delinquenz*, Hamburg 2004
- Jaroch W., *Przestępczość na rynku ubezpieczeń*, Warszawa 2002
- Kaiser G., *Kriminologie: ein Lehrbuch*, Heidelberg 1996
- Majewski P., *Przestępczość ubezpieczeniowa w latach 2001–2011. Analiza danych sporządzona dla Polskiej Izby Ubezpieczeń*, Warszawa 2013
- Malinowski M., *Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego*, Prokuratura i Prawo 2007, nr 10
- Mozgawa M. (red.), Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., *Komentarz do art. 1 Kodeksu karnego, Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2013
- Rydzek T., *Przestępczość ubezpieczeniowa w świetle teorii i praktyki*, Prawo Asekuracyjne, 1996, nr 2
- Teugels J., Sundt S., *Encyclopedia of Actuarial Science*, Wiley, New York 2004, vol. 1
- The Journal of Risk and Insurance z 2002, vol. 69, No. 3
- Uruszczak W., *Umowa ubezpieczenia*, (w:) S. Włodyka (red.), *Prawo umów w obrocie gospodarczym*, Wydawnictwa Instytutu Prawa Spółek i Inwestycji Zagranicznych, Kraków 1995, s. 271–301
- Wawszczak P., *Konstrukcja przestępstwa asekuracyjnego*, Monitor Ubezpieczeniowy kwiecień 2009, nr 37